

TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATLARI: SIYOSIY JARAYONLAR TAHLILI

B.M.Azimov,

Harbiy xavfsizlik va Mudofaa Universiteti THO fakulteti kafedra boshlig'i, dotsent

Annotatsiya

Mazkur tezisda Turkistonda jadidchilik harakatlarining shakllanish bosqichlari, uning ijtimoiy-siyosiy mazmuni va mustamlakachilik sharoitida milliy ongning uyg'otishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, jadidchilikning siyosiy modernizatsiya, milliy davlatchilik g'oyalari va ma'rifiy islohotlar bilan bog'liq jihatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar

Jadidchilik, Turkiston, siyosiy modernizatsiya, milliy uyg'onish, mustamlakachilik, ma'rifatparvarlik, islohot, milliy davlatchilik.

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Turkiston hududi Rossiya imperiyasi mustamlakasiga aylandi. Bu jarayon mintaqaning ijtimoiy-siyosiy,

iqtisodiy va madaniy taraqqiyotiga jiddiy ta'sir ko'rsatdi. Mazkur sharoitda milliy ziyoliylar qatlami tomonidan jadidchilik harakati shakllanib, u nafaqat ma'rifiy, balki siyosiy mazmun kasb etdi.

Jadidchilik harakati – bu modernizatsiyaga qaratilgan, milliy o'zlikni anglash va mustaqil taraqqiyotga intilishni ifoda etgan kompleks ijtimoiy siyosiy fenomendir. Uning asosiy maqsadi jamiyatni isloh qilish, ta'lim tizimini yangilash va mustamlakaviy qaramlikdan xalos bo'lish edi.

1. Jadidchilik harakatining shakllanish omillari.

Jadidchilik harakatining yuzaga kelishiga quyidagi omillar ta'sir ko'rsatdi:

mustamlakachilik siyosati – Rossiya imperiyasining ma'muriy-boshqaruv tizimi mahalliy aholi manfaatlarini chekladi;

ijtimoiy stagnatsiya (rivojlanishning to'xtab qolishi) – an'anaviy ta'lim tizimining zamonaviy talablarga javob bermasligi;

milliy ongning shakllanishi – milliy identifikatsiya va o'zlikni anglash jarayonlari.

Jadidlar o'z faoliyatida “*usuli jadid*” (yangi usul) ta'lim tizimini joriy etish orqali jamiyatni isloh qilishga harakat qiladilar. Bu jarayon ta'limni siyosiy transformatsiyaning asosiy vositasiga aylantirdi.

2. Jadidchilikning siyosiy mazmuni va evolyutsiyasi.

Dastlab jadidchilik harakati ma'rifiy xarakterga ega bo'lgan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan u siyosiy tus oldi, bu jarayonni bir nechta bosqichga ajratish mumkin:

1-bosqich: Ma'rifiy uyg'onish (1890-1905)

yangi maktablar tashkil etilishi;
matbuotning rivojlanishi;
jamiyatda savodxonlikni oshirish.

2-bosqich: Siyosiy faollashuv (1905-1917)

Rossiyadagi 1905 yil inqilobi ta'siri;
milliy matbuot va partiyaviy fikrlarning
shakllanishi;

avtonomiya g'oyalarining ilgari surilishi.

3-bosqich: Davlatchilik g'oyalari (1917-1920)

Turkiston muxtoriyati harakatlari;
milliy parlament va hukumat tuzishga urinishlar;
siyosiy plyuralizm elementlari.

Jadidlar tomonidan ilgari surilgan siyosiy g'oyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

konstitutsion boshqaruv;
milliy parlament;
fuqarolik jamiyati institutlari;
ta'lim orqali modernizatsiya.

3. Jadidchilik va milliy davlatchilik konsepsiyasi.

Jadidchilik harakatida milliy davlatchilik g'oyasi markaziy o'rin egallagan, bu g'oya quyidagi yo'nalishlarda namoyon bo'lgan:

Siyosiy avtonomiya – *Turkistonni mustaqil boshqarish*;

Huquqiy davlat qurish – *qonun ustuvorligi*;

Milliy kadrlarni tayyorlash – *boshqaruv tizimida mahalliy mutaxassislar*;

Madaniy suverenitet – *milliy til va madaniyatni rivojlantirish*;

Jadidlar siyosiy modernizatsiyani “*ta'lim – islohot - taraqqiyot*” zanjiri orqali amalga oshirishga taklif qilganlar.

4. Jadidchilik harakatining inqirozi va tarixiy ahamiyati.

1920-yillarga kelib jadidchilik harakati siyosiy sabablarga ko'ra inqirozga

uchradi, sovet hokimiyati o'rnatilishi bilan:

mustaqil siyosiy harakatlar cheklandi;

milliy ziyoliylar ta'qib qilindi;

jadidchilik g'oyalari repressiya qilindi.

Shunga qaramasdan, jadidchilik harakati quyidagi tarixiy ahamiyatga ega:

milliy uyg'onish jarayonini boshlab berdi;

zamonaviy ta'lim tizimiga asos soldi;
mustaqillik g'oyalarini shakllantirdi;
siyosiy fikrlash madaniyatini rivojlantirdi.

Xulosa

Turkistonda jadidchilik harakati ijtimoiy-siyosiy transformatsiyaning muhim bosqichi sifatida namoyon bo'ldi. U nafaqat ma'rifiy islohotlar, balki milliy *davlatchilik va siyosiy mustaqillik* g'oyalarini shakllantirishda muhim rol o'ynadi.

Jadidlar tomonidan ilgari surilgan modernizatsion konsepsiyalar bugungi kunda ham dolzarb bo'lib, ular milliy taraqqiyot modelini shakllantirishda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Behbudiy "Tanlangan asarlar".
2. A.Avloniy "Turkiy guliston yoxud axloq".
3. B.Qosimov "Jadidchilik tarixi".
4. A. Xalid "The Politics of Muslim Cultural Reform".
5. Adeeb Khalid "Making Uzbekistan".

Internet manbalar:

1. ziyonet.uz;
2. uza.uz;
3. wikipedia.org.